

Düzensiz Göç ve Sosyal Hizmet: Görünmeyen Toplulukları Anlamak ve Desteklemek

Irregular Migration and Social Work: Understanding and Supporting Invisible Communities

Münevver ERYALÇIN¹

¹Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakóltesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara
• munevergoker@gmail.com • ORCID > 0000-0003-4177-1381

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Derleme Makalesi/Review Article

Geliş Tarihi/Received: 11 Nisan/April 2025

Kabul Tarihi/Accepted: 08 Temmuz/July 2025

Yıl/Year: 2025 | **Cilt – Volume:** 10 | **Sayı – Issue:** 2 | **Sayfa/Pages:** 173-191

Atıf/Cite as: Eryalçın, M. "Düzensiz Göç ve Sosyal Hizmet: Görünmeyen Toplulukları Anlamak ve Desteklemek" Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi 10(2), Aęustos 2025: 173-191.

DÜZENSİZ GÖÇ VE SOSYAL HİZMET: GÖRÜNMEYEN TOPLULUKLARI ANLAMAK VE DESTEKLEMEK

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, düzensiz göçe ve ilişkili olgulara dair bütüncül bir perspektif sunmakta ve resmi statüden yoksun oldukları için sosyal hizmet açısından özel bir risk grubunu oluşturan düzensiz göçmenlere yönelik sosyal hizmet müdahalelerini incelemeye odaklanmaktadır.

Yöntem: Çalışmada alanyazın taraması ile düzensiz göçe ilişkin ulusal ve uluslararası yayınlar incelenmiştir.

Bulgular: Temel haklarının ihlal edilmesi riskiyle daha fazla karşı karşıya olan göçmenler hem ülkelerin sınır politikaları hem de sahip oldukları dezavantajlardan dolayı yasa dışı yollarla arzu ettikleri koşullara erişmeye çalışmaktadırlar. Bu süreç, insan ticareti mağduru olma, göçmen kaçakçılarına başvurma ve hedef ülkelerde ya da hedef ülkelere giderken bir süre kaldıkları ülkelerde kayıt dışı bir şekilde ve zor koşullarda çalışma gibi deneyimleri de beraberinde getirmektedir.

Sonuç ve Öneriler: Düzensiz göç, kayıt dışı istihdam, insan ticareti, göçmen kaçakçılığı gibi farklı bağlamlarda ortaya çıkan ve göçmenlerin biyo-psikososyal iyilik hallerini etkileyen çok boyutlu bir sorun alanıdır. Düzensiz göçmenlerin sağlık, barınma, korunma, güvenlik, istihdam gibi haklara ve sosyal hizmetlere erişim engellerinin kaldırılması için yasal düzlemde hak temelli müdahalelerin geliştirilmesi ve politika savunuculuğunun yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz göç; İnsan ticareti; Göçmen kaçakçılığı; Kayıt dışı istihdam; Sosyal hizmet.

IRREGULAR MIGRATION AND SOCIAL WORK: UNDERSTANDING AND SUPPORTING INVISIBLE COMMUNITIES

ABSTRACT

Aim: This study provides a holistic perspective on irregular migration and related phenomena and focuses on examining and developing social work interventions for irregular migrants who constitute a special risk group in terms of social work, as they lack official status.

Methods: The study examined national and international publications on irregular migration through a literature review.

Results: Migrants, who are already disadvantaged due to the violation of their fundamental rights, try to reach the conditions they desire through illegal means, both because of the strict policies of countries regarding border crossing and because of their disadvantages. This process brings with it experiences such as being victimized by human traffickers, resorting to migrant smugglers, and working informally and under challenging conditions in destination countries or in countries where they stay for a while on their way to destination countries.

Conclusion and Recommendations: Irregular migration is a multidimensional problem area that emerges in different contexts such as unregistered employment, human trafficking, and migrant smuggling, and affects the bio-psycho-social well-being of migrants. It is recommended that rights-based interventions be developed at the legal level and policy advocacy be carried out to remove the obstacles to irregular migrants' access to rights and social services such as health, shelter, protection, security, and employment.

Keywords: Irregular migration; Human trafficking; Migrant smuggling; Undocumented employment; Social work.

GİRİŞ

Günümüzde ulus devletlerin pek çoğu tarafından yabancıların sınırlardan girişi ve sınırlar içerisinde kalışını kontrol etmek için genellikle sıkı zaman zaman ise agresif tedbirler alınmaktadır. Buna karşılık bugün milyonlarca insanın kayıt dışı göçmen statüsü ile yaşıyor olduğu kabul edilen bir olgudur. Genel itibarıyla siyasi istikrarsızlık, sosyal çatışma, ekonomik ve sosyal yoksunluklar tarafından yönlendirilen kayıt dışı göç olgusunun en çok görüldüğü ülkeler arasında Avrupa ülkeleri ve Avrupa'ya sınırı olan ülkeler bulunmaktadır. Bunun nedeni, bu bölgelerin sözü edilen sorunların yaşandığı diğer bölgelere yakınlıkları ve gelişmiş insani ve ekonomik şartlarıdır. Sözü edilen özellikleri nedeniyle tercih edilen ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkeler kesin bir hedef veya transit ülke olarak tercih edilebilmektedir (İçduygu & Aksel, 2012). Yasalar ve ülkelerarası anlaşmalar dışında gerçekleşen ve göç yönetiminin bir parçası olan bu tanımlamalar göçmenlerin statülerini ve bununla birlikte hangi hizmetlerden yararlanıp yararlanamayacaklarının bir belirleyicisi olmaktadır (Coşkun, 2017).

Alan yazında “düzensiz göç”, “yasadışı göç” veya “kayıt dışı göç” gibi kavramlar sık sık birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bununla birlikte olgu, sınırlara kaçak

olarak giriş yapılması ve giriş yapılan ülkenin yasalarının ihlal edilmesi açısından “yasadışı” çağrışırsa da meydana gelen ihlalin çeşitli zorluklardan kaynaklandığı göz önünde bulundurularak daha çok “düzensiz göç” veya “kayıt dışı göç” kavramsal tanımlamaları tercih edilmektedir (Toksöz, 2006). Bu makalede, sözü edilen olgu “düzensiz göç” kavramı altında ele alınmaktadır. Düzensiz göçmenler için kullanılan kavramlar incelendiğinde ise belgesiz, kağıtsız, kaçak, yasadışı gibi kavramsallaştırmaların öne çıktığı (Dağdelen, 2015) ve yasadışılık, düzensizlik gibi tanımlamaların göçmenlerin bir niteliği gibi algılandığı görülmektedir. Oysa yasadışılık ve düzensizlik gibi kavramlar bürokratik yapılar ve sosyal çevreler tarafından inşa edilen sosyopolitik statülerdir. Nitekim, yasadışılık varış ülkesinin yasal çerçevesinde değerlendirilebilecek bir olgudur (Atasü-Topçuoğlu, 2012) ve düzensizliğin göçmenin isteği dışında gelişen bir arka planı olabilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration - IOM) (2009)’a göre, düzensiz göç, bir ülkeye yasadışı yollardan giriş, ikamet ve istihdama dahil olmayı kapsamaktadır. Yasal sınırların dışında ve göçmenlik için gerekli belge ya da izinlere sahip olmamayı ifade etmektedir. Göç idaresi genel müdürlüğü istatistiklerine bakıldığında, 2025 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısının 65.853; uyruk dağılımına göre en yoğun düzensiz göçmen grubunun 20.803 Afgan ve 9.836 Suriyeliden oluştuğu görülmektedir.

Kitlesel göç hareketlerinin nedenlerine bakıldığında; savaşlar, afetler, fırsat eşsizliği, ekonomik krizler ve sosyal baskılar gibi itici nedenler ile hedef ülkelerin ekonomik fırsatları, politik bağlamı, daha iyi yaşam olanakları gibi çekici nedenlerin rol oynadığı görülmektedir (Cottier & Salehyan, 2021; Yılmaz, 2014). Düzensiz göç, gerekli izinler olmaksızın kasıtlı sınır geçişini; başlangıçta izinler olsa dahi vize izni süresinin aşıldığı; çalışma izni alınmamış alanlar istihdam edilmenin veya bu yöndeki arayışların olduğu durumları kapsayan karmaşık bir fenomendir. Özellikle çalışma ve istihdamı içeren durumlar kayıt dışı işçi göçü kavramı altında da sınıflandırılabilir. Kayıtlı sektörlerde bu durum özel izin ve nitelik gerektiren alanlarda istihdamı içermektedir. Kayıt dışı sektörde ise ev işleri, tarım işçiliği, sokakta çalışma gibi denetimin az olduğu veya hiç olmadığı ortamlarda çalışma durumu görünür olmaktadır. Bu eylemler göçmenler tarafından genel itibarıyla güvenlik ve daha iyi sosyoekonomik statü gibi fırsatlar için yapılırsa da göçmenleri yasalarla karşı karşıya getirebilmektedir. Bu eylemleri sonucunda göçmenler varış ülkelerinin yasa ve yönetmelikleri kapsamında sınır dışı edilmek de dahil olmak üzere yaptırımlara tabi olabilirler. Bununla birlikte, yasal yollardan gerçekleşmeyen bir göç süreci temel hak ve korumalara erişimi sınırlandırmaktadır. Bu durum da kırılganlık, sömürü, şiddet ve istismara yol açarak göç etmeye ek zorlukları beraberinde getirmektedir (İçduygu, 2004; Işığışık, 2005). Düzensiz göçler, transit ülke olarak Türkiye’yi tercih eden, geçerli belgeleri olmadan Türkiye’de kayıt dışı istihdama dahil olanlar ve mültecilik talepleri kabul edilmemiş ve sınır dışı edilmesi gereken ancak ülkeden ayrılmayan göçmenleri kapsamaktadır (İçduygu & Aksel, 2012).

Düzensiz göç veya kayıt dışı işçilik yalnızca göçmenlerin tercihleri sonucunda ortaya çıkmamaktadır; insan ticareti kapsamında olan zorla çalıştırma, insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı gibi fenomenler sonucunda da ortaya çıkabilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization - ILO)'ne göre zorla çalıştırma *"herhangi bir kişinin ceza tehdidi altında ve bu kişinin tam isteği olmadan mecbur edildiği tüm iş veya hizmetleri ifade etmektedir."* 4803 sayılı Sınırları Aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol (2003)'ün 3. Maddesinin (a) bendinde yer alan insan ticareti kavramı *"Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınmasıdır"* şeklinde tanımlanmaktadır. Sınırları Aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (2003)'ün 3. maddesinin (a) bendine göre göçmen kaçakçılığı ise *"doğrudan veya dolaylı olarak, mali veya diğer bir maddi çıkar elde etmek için, bir kişinin vatandaşlığını taşımadığı veya daimi ikametgah sahibi olmadığı bir taraf devlete yasadışı girişinin temini"* olarak ifade edilmektedir. Göçmen kaçakçıları ise *"doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan; bir yabancıyı ülkeye sokan, ülkede kalmasına imkân sağlayan veya ülkeden çıkaran kişilerdir"* ve düzensiz göç kapsamında değerlendirilmektedirler (Göç Politika ve Projeleri Dairesi, 2017).

Göçmen kaçakçılığı ile insan ticareti kavramlarını daha iyi incelenebilmele-ri için birbirinden ayırmakta fayda vardır. Bu kavramların birbirinden üç temel nüans doğrultusunda ayrıldıkları bildirilmektedir (İçduygu, 2004): (1) İnsan ticareti kavramında daha çok istismara vurgu yapılırken insan kaçakçılığı kavramında para karşılığında yasa dışı bir biçimde sınır geçilmesini sağlamaya vurgu yapılmaktadır. (2) İnsan ticareti kavramında sınırın geçilmiş olması şart değilken kaçakçılık denilebilmesi için yabancıların bir ülkeye kaçak olarak giriş yapması ve uluslararası göçün bir özelliğini oluşturması temel alınmaktadır. (3) İnsan kaçakçılığında göç edenin onayı varken insan ticareti kavramında göç edenin onayı yoktur. Ayrıca, sınır aşırma için insan kaçakçılığı kavramının kullanılmasının daha doğru olacağına dair çeşitli görüşler bulunmaktadır (Doğan, 2008; Sayın, 2017). Bununla birlikte, literatür ve mevzuatta "göçmen kaçakçılığı" kavramının benimsendiği görülmektedir (Sayın, 2017).

Sosyal hizmetin de temelini oluşturan insan hakları (Reynaert ve ark., 2021) insanın doğuştan gelen bir değeri olduğu ve her insanın insan haklarına tabi olduğu felsefesi temel alınarak yapılandırılmıştır (UN, 1948). Buna karşılık, günümüzde

kayıt dışı göçmenlerin yaşadıkları sorunlar arasında temel haklara kısıtlı erişim ve buna bağlı olarak psikososyal iyilik halinin zedelenmesi, sosyal dışlanma gibi sorunlar bulunmaktadır.

Bu makale düzensiz göç olgusuna ilişkin kavramsal; Türkiye'deki durumuna ilişkin tarihsel ve hukuki bir çerçeve sunarak kayıt dışı göçmenlerin karşılaştıkları sorunlara ve sosyal hizmet ihtiyaçlarına dikkat çekmektedir. Kayıt dışı göçmenlere yönelik küresel iyi sosyal hizmet uygulaması örneklerini sunarak politika yapıcı ve uygulayıcıların, sosyal hizmet uzmanlarının ve ilgili alanlarda çalışan meslek elemanlarının konuya ilişkin kavrayışını geliştirmeyi ve kapsayıcı müdahaleleri olanaklı hale getirmeyi amaçlamaktadır.

Türkiye'ye yönelen düzensiz göçlerin tarihsel olarak 1979-1987, 1988-1993, 1994-2000/2001 ve 2001 sonrası olmak üzere dört ayrı zaman diliminde incelemenin mümkün olduğu bildirilmektedir (İçduygu, 2002; İçduygu, 2004). Birinci dönemde (1979-1987) İran'da gerçekleşen rejim değişikliği nedeniyle İran'dan Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yaşanan göçler sırasında göçmenlerin çoğu Türkiye'de geçici bir süre kalmışlardır. İkinci dönem (1988-1993) ise hem Irak ve Bulgaristan'dan göç alınan hem de Doğu Bloğu'ndan ekonomik nedenli sığınmacı ve göçmenlerin hareketlerinin yoğun olduğu bir dönemdir. Üçüncü dönemde ise (1994-2000) 14.09.1994 tarihli ve 359 sayılı Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile Türkiye'de sığınmacı ve iltica konularına ilişkin yeni düzenlemeler gündeme gelmiş ve bu dönemin sonuna dek bu konulara ilişkin çalışmalar bir olgunlaşma sürecine girmiştir. Bu dönem, sadece politik dönüşümler ile değil aynı zamanda süreklilik arz eden ve artan düzensiz göçlerle de karakterize edilmiştir. Bu tarihler arasında ülkedeki düzensiz göçmen sayısı artmıştır. Ayrıca fazla sayıda transit göçmenin Türkiye'yi geçiş ülkesi olarak kullanır hale gelmesiyle daha aktif politikalar izlenmeye başlanmıştır (İçduygu, 2004). Türkiye bu süreçte transit ülke olup "istenmeyen" göçleri çeken bir konumda olmuştur. Transit ülke kavramı STK raporlarında düzensiz göçün önlenmesi ve AB sınırlarından uzak tutulması için kullanılmaya başlayan bir kavram olmuştur (Atasü-Topcuoğlu, 2016).

Dördüncü dönemde ise (2001 ve sonrası) düzensiz göç, kaçakçılık ve iş gücü üzerindeki etkileri hem Türkiye'de hem de küresel düzeyde daha önemli konular haline gelmiştir. Türkiye de bu doğrultuda politikalarını daha aktif ve sıkı olacak şekilde düzenleme çabalarına gitmiştir. Bu dönemlerde göç akımları azalmış ve Türkiye'deki politikalar ve uygulamalar da önemli değişikliklere uğramıştır. Düzensiz göçler ise farklı biçimlerde devam etmiş ve daha kurumsal bir hale gelmiştir (İçduygu, 2004). 2008 sonrasında Türkiye, Afganistan'daki iç karışıklıklar ve Suriye'deki iç savaş nedeni ile kendi tarihindeki en büyük göç hareketine tanıklık et-

miştir (Beşikçi & Salihoglu, 2018). Usta tarafından yapılan çalışmada (2023), 2015 ve 2016 yıllarında Suriyeli düzensiz göçmenlerin ilk sırada olduğu, diğer yıllarda Afgan uyruklu düzensiz göçmenlerin arttığı; 454.662 kişi ile düzensiz göçmenin en çok 2019 yılında tespit edildiği belirtilmiştir.

2000’li yıllar sonrasında Türkiye’ye yönelik düzensiz göçü ve kaçak işçi göçünü belirleyen birtakım faktörlerin olduğu bildirilmiştir. Bunlar: Türkiye’nin komşu ülkelerinde siyasi belirsizliklerin artması ve çatışmaların ortaya çıkması sonucu insanların daha güvende hissedecekleri, daha iyi şartları olan ve zulüm görmeyecekleri yerlere gitme isteklerinin artması; Türkiye’nin coğrafi konumunun Batı ve Kuzey’de bulunan ülkelere geçiş yapmak isteyen transit göçmenler için çekici olması; Avrupa sınırlarındaki kontrollerin sıkışması ve göç kontrollerinin artması nedeniyle göçmenlerin Avrupa’nın çevresindeki ülkelere yönelmesi; komşu ülkelere oranla Türkiye’nin daha iyi ekonomik şartlar sunması nedeniyle çalışmak isteyen göçmenler için daha çok tercih edilebilir olmasıdır (İçduygu, 2004). Göç idaresi genel müdürlüğü verilerine göre (2020), 2015-2019 yılları arasında toplam 27.700 göçmen kaçakçısı yakalanmıştır.

Örneğin, Jurat (2002), tarafından Ankara, Bursa, Malatya, Kayseri ve İstanbul illerinde yürütülen ve düzensiz Afgan göçmenlere odaklanan saha araştırmasında göç nedenlerinin temelde insani ve ekonomik yoksulluktan kaynaklandığı ortaya koyulmaktadır. Afgan düzensiz göçmenlerin Türkiye’de yasal korumaya sahip olmadıkları ve işverenlerinin kötü muamelesine maruz kaldıkları bildirilmektedir. Bu bağlamda, yasal korumaya sahip olamayan düzensiz göçmenler, temel insani ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için kaçınılmaz biçimde kayıt dışı çalışma alanına dahil olmak durumunda kalmaktadır.

Türkiye’de Kayıt Dışı Çalışan Düzensiz Göçmenler

Türkiye’de ekonomik kriz, vergi yükü ve rekabetçi sisteme direnç nedeniyle ortaya çıkan kayıt dışı çalışma istatistikleri, kayıt dışı çalışmaya katılan vatandaşlar ile birlikte kayıt dışı istihdama kaçak olarak dahil olan göçmen gruplarıyla birlikte seneler içerisinde gittikçe artmıştır (İçduygu, 2004). Türkiye’ye ilk kez Nisan 2011’de giriş yapmaya başlayan geçici koruma statüsündeki Suriyeliler ile; savaş, baskı, insan hakları ihlali gibi zorunlu sebeplerle Türkiye’ye yönelen düzensiz göç nedeniyle kayıt dışı istihdamın genişlemesi söz konusu olmuştur. Kayıt dışı istihdam turizm, inşaat, ev işi, bakıcılık gibi hizmet sektörlerinde yoğunlaşmıştır (Lordoğlu, 2015).

Yasadışı yollarla Türkiye’ye giriş yapan ve geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeliler 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun’dan yararlanamamaktadır. Bununla birlikte Türkiye’deki mevzuata göre yabancılar hangi statüde olurlarsa olsunlar eczacılık, diş hekimliği, ebelik, avukatlık gibi bazı meslekleri yapamamaktadır. Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine

Dair Yönetmelik geçici koruma sağlanan yabancıların geçici koruma tarihinden altı aydan sonra çalışma izni için başvurabilmeleri, en fazla 1 yıl süre ile çalışma izni verilmesi gibi şartlara bağlamıştır. Çalışma izinlerine ilişkin şartlar arasında geçici koruma sağlanan yabancılara belirlenen asgari ücretin altında ödeme yapılamayacağına ilişkin bir şart da yer almaktadır. Yönetmelik istihdam ile ilgili geçici koruma statüsündeki kişi sayısının Türk vatandaşı sayısından %10 az olması gibi şartlar getirmiştir. Her ne kadar ilgili yönetmelikle hak ve yükümlülükler açıkça tanımlanmış olsa da Türkiye’de işsizlik sorununun yaygın olması nedeniyle iş başvurularında öncelik yerel işgücüne verilmektedir. Ayrıca iş güvenliği ve iş sağlığına ilişkin eğitimlerin yalnızca Türkçe olarak verilmesi nedeniyle Suriyeli mültecilerin bu eğitimleri nasıl alabileceği belirsizlik yaratmaktadır. Ek olarak, çalışma izni alınabilmesi için işverenlerin ödeme yapması gerekmekte ve çoğunlukla işverenler bu yükümlülüğü yerine getirmek istememektedir. Dolayısıyla çalışma izni almanın zorluklarıyla mücadele eden Suriyeli göçmenler, izin aldıktan sonra da bir dizi sorunla karşı karşıya kalmaktadır. 2017 itibarıyla yaklaşık 1.645.000 Suriyeli işgücü kapsamında bulunmakta ancak bu kişilerin büyük bir bölümü istihdam ihtiyacı içerisinde. İstihdam ihtiyacı içerisindeki Suriyeli mültecilerin ne kadarının çalıştığına ilişkin bir veri bulunmamakla beraber 600.000’e yakın kişinin kayıt dışı çalıştığına ilişkin tahminler söz konusudur (Kaygısız, 2017). Düzensiz göçmenlerin kayıt dışı çalışmasının ve iş gücü piyasasında kolayca yer almasının ardında önemli faktörler bulunmaktadır. Özellikle genç Suriyeli göçmenlerin düşük ücret, güvencesiz vasıfsız ve tehlikeli işlerde daha uzun saatler çalışmayı kabullenmesi, kayıt dışı göçmen iş gücüne talebi artırmaktadır (Dikkaya & Dinçer, 2023).

Jönsson (2014)’ a göre, kayıt dışı çalışma koşulları altında düzensiz göçmen gruplarının uygun olmayan konut imkanları, kötü sağlık koşulları, ayrımcılık ve hukuki desteğe erişememe gibi sosyal problemleri sosyal hizmet uzmanlarının çalışma alanına girmektedir. Düzensiz göçmen gruplarının yasal olarak hizmetlerden yararlanamadıkları için sosyoekonomik koşulları, barınma, istihdam ve eğitim hizmetlerine erişimleri kısıtlı olmakta ve sivil toplum kuruluşlarının sınırlı desteği dışında pek kaynakları olmamaktadır. Bununla birlikte göç alan ülkenin vatandaşları vergilerinin yasadışı göçmenlere yönelik sosyal hizmetlerin finansmanı için kullanılmasından memnuniyetsizlik duyabilmektedir (Gonzales & Collado, 2023). Bu durum, vatandaşların düzensiz göçmen gruplarıyla yaşam alanlarını, ekonomik ve toplumsal kaynaklarını paylaşmak istememelerine neden olmaktadır. Düzensiz göçmenler kayıt dışı çalışma sürecinde iş güvenliğinden mahrumiyet; eşit, güvenli istihdam imkanlarına erişim ve örgütlenme haklarından yeterince faydalanamamaktadır. Bu durumda kayıt dışı göçmenler resmî kurumlardan destek isteyemediği gibi ekonomik sömürü karşısında savunmasız kalmaktadır (Şenses Özcan, 2015). Güvencesiz işte çalışma sürecinde düzensiz göçmenler, emek sömürüsü, işten çıkarılma, işini kaybetme korkusu yaşamakta; insan ticareti, uyuşturucu madde satışı gibi yasadışı durumlarla kayıtlı göçmenlere oranla daha sık karşılaşmaktadır (Dikkaya & Dinçer, 2023).

Türkiye'ye Yönelik İnsan Ticareti ve Göçmen Kaçakçılığı

Düzensiz göç özellikle göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi faktörler nedeniyle ulusal güvenlik alanı ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni göç ve güven arasındaki simbiyotik ilişkidir. Göçün gerçekleştiği hedef ülkede zeno-fobik tutumlar, göçmen gruplarında yabancılaşma, insan ticareti veya göçmen kaçakçılığı gibi suç pratikleri ulusal ve uluslararası güvenliği tehdit eden konular olarak karşımıza çıkmaktadır (Akçadağ, 2012). 1990'lı yılların ortasından itibaren, özellikle Sovyetler Birliği'nin çözülmesinin ardından insan ticaretinin hedef ve transit ülkelerinden biri olan Türkiye, Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni 4800 sayılı ve 2003 tarihli Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ile kabul etmiştir. Türkiye insan ticaretini bir suç olarak 4771 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 201. maddesinin (b) bendinde tanımlamış ancak bu kanunda cinsel sömürü ya da fuhuş amaçlı insan ticaretine doğrudan referans verilmemiştir (Coşkun, 2018). 2006'da yapılan değişiklik ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan insan ticaretine ilişkin madde (Madde 80) ise şu şekildedir: *“Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkaran, tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan on iki yıla kadar hapis ve on bin güne kadar adli para cezası verilir.”*

Türkiye tarihsel süreçte insan ticaretine karşı yasal düzenlemeler oluşturmanın yanı sıra 2002 yılında Dışişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde kamu kurumları, devletlerarası kurumlar ve sivil toplum örgütlerinden oluşan ve amacı insan ticaretinin önlenmesi ve mağdurların tespit edilip korunması ve politikalar geliştirmek olan İnsan Ticareti ile Mücadelede Ulusal Görev Gücü'nü oluşturmuştur. Görev Gücü, İnsan Ticareti ile Mücadele Eylem Planı oluşturmuş ve bu plan ile sığınma evlerinin kurulması, koruma programlarının oluşturulması, acil yardım hattı oluşturulup geri dönüş programlarının yapılması gibi hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik adımlar atmıştır. Ayrıca IOM'un ve sivil toplum örgütlerinin insan ticareti mağdurlarını tespit eden kolluk güçlerine -EGM çalışanları, JGK çalışanları, Polis Yardım Hattı operatörleri, Adalet Bakanlığı çalışanları- verdikleri eğitimler, İçişleri Bakanlığı'nın tespit süreçlerinin standartlaştırılması yönünde attığı adımlar (74 no.lu genelge), IOM ve Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi'nin yaptığı çalışmalar, insan ticareti mağdurlarına yardım etmek amacıyla farklı dillerde hizmet amacıyla kurulan ALO 157 hattının kurulması ve Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile insan ticareti ile mücadele çalışmalarının Göç İdaresi Genel Müdürlüğü altında toplanması gibi gelişmeler de tarihsel süreçte Türkiye'nin insan ticaretine ilişkin gerçekleştirdiği çalışmalardır (Coşkun, 2018). Daha yakın

süreçlerde ise 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesinde insan ticareti ile mücadele etmek, mağdurların korunmasını sağlamak ve mağdurlara yönelik yardım hatlarının kurulmasını ve işlemlerini sağlamak üzere İnsan Ticareti Mağdurlarını Koruma Dairesi başkanlığı kurulmuştur. 2016 tarihinde onaylanan Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi ile mevzuatın uyumlu hale getirilebilmesi adına İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkındaki Yönetmelik yürürlüğe girmiş, bu yönetmelikle insan ticareti suçunun önlenmesine, insan hakları kapsamında Türkiye vatandaşları ile yabancılar arasında ayırım gözetilmeksizin insan ticareti mağdurlarının korunmasına, mağdur olan yabancıya ikamet izni verilmesine ve sunulacak destek hizmetlerine ilişkin usul ve esaslar belirlenmiştir. 92 ülke ile insan ticaretine ilişkin ikili iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Ulusal Görev Gücü yerine İnsan Ticareti Komisyonu kurulmuştur. Bu kapsamda, insan ticareti mağdurlarına Mağdur Destek Programı ve Gönüllü ve Güvenli Geri Dönüşü kapsayan destek hizmetleri sunulmaktadır (Göç Politika ve Projeleri Dairesi, 2017).

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC)'nin 2018'de hazırladığı rapora göre insan ticareti daha çok silahlı çatışmalardan ve zulümden kaçan kişilere yönelik olarak gerçekleşmektedir (UNODC, 2018). Failler insanların dezavantajlarını işe almak ve daha güvenli yerlere ulaşmak gibi vaatlerle kötüye kullanmaktadır (UNODC, 2018). Ortadoğu'daki bazı mülteci kamplarındaki kız çocuklarının ve genç kadınların rızaları olmadan evlendirildikleri ve komşu ülkelerde cinsel istismara maruz bırakıldıkları belgelenmiştir (UNODC, 2018). Dünya genelinde tespit edilen mağdurların büyük bir çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta ve kız çocukları da artan şekilde kadınları takip etmektedir. Cinsel sömürü amacıyla kaçırıldığı tespit edilen mağdurların çoğunu kadınlar oluşturmakta, zorla çalıştırma amacıyla kaçırılan mağdurların çoğunu ise erkekler oluşturmaktadır (UNODC, 2018). Cinsel sömürü amacıyla insan ticareti bu kadar yaygınken ve daha çok kadınların bu amaçla kaçırıldığı bilinirken Türkiye'nin 2000'li yıllarından başlarından itibaren gösterdiği çabalarda insan ticaretinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilişkisine, yoksul kadın ve çocukların risk altındaki gruplar olarak tanımlanması dışında uzun yıllar boyunca değinilmemiştir. Politika belgelerindeki referansların zayıflığına tespit ve önleme mekanizmalarında yetersizlikler ve verilerin sınırlılığı eşlik etmiştir (Coşkun, 2018). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (2020) yılı istatistiklerine göre 2017 yılında 203, 2018 yılında 134, 2019 yılında 215, 2020 yılında 176 insan ticareti mağduru tespit edildiği, 2017 yılında 131, 2018 yılında 67, 2019 yılında ise 20 mağdurun sığınma evlerinde kaldığı belirtilmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü 2025 yılı verilerine bakıldığında 5.291 göçmen kaçakçılığı tespit edilmiştir.

Doğal afetlerin, ekonomik krizlerin, siyasal istikrarsızlık terörizm ve savaşların göçmen kaçakçılığının oluşumunda ve gelişiminde oldukça etkili olduğu bilinmektedir. Bunların yanı sıra şiddet, artan yoksulluk gibi baskı unsurları ile diğer

ülkelerde daha iyi istihdam ve ücret vaadi göçü teşvik etmektedir. Bu sebepler aynı zamanda insanların göçmen kaçakçılarına başvurmalarına da neden olabilmektedir. Özellikle Soğuk Savaş döneminden sonra göçmen kaçakçılığına ilişkin gelişmelerin dikkat çektiği ve Batılı gelişmiş ülkelere yönelik göçmen kaçakçılığının gün geçtikçe arttığı bildirilmektedir (Sayın, 2017).

Türkiye göçmenlerin Avrupa ülkelerine ulaşmak için kullandıkları kara yolu güzergahları açısından önemli bir konuma sahiptir. Özellikle Ortadoğu'dan gelen göçmenler Türkiye'yi transit olarak kullanıp Türkiye üzerinden Yunanistan'a ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Ege denizi üzerinden Türkiye'den Yunanistan'a ulaşma amacı ile yapılan göçmen kaçakçılığı faaliyetleri kara yolu üzerinden gerçekleştirilen kaçakçılık faaliyetlerden daha tehlikeli olarak değerlendirilmektedir (Yiğittepe & Çaykara, 2019). Her ne kadar dünya genelinde göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin daha çok kara ve hava yoluyla meydana geldiği düşünülse dahi, deniz yoluyla yapılan göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin çok fazla insanın can kaybına neden olduğu bir gerçektir (Canca, 2014). 2013 yılında Türkiye'nin Avrupa Birliği ile geri kabul anlaşması imzalamasıyla kara yolları üzerindeki göç akışı azalsa da göçmen kaçakçılığına yönelen göçmen nüfusunda artış yaşanmış ve bu artışlar Akdeniz ve Ege denizinde gerçekleşen göçmen kaçakçılığı faaliyetleri sırasında birçok insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Yiğittepe & Çaykara, 2019). Avrupa Birliği Sınırların Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (Frontex)'nin 2020 için Risk Analizi'ne göre Ege sınırlarının hem Yunanistan hem de Türkiye tarafından gözetilmesi hem tehlike altındaki gemilerin tespit edilmesi hem de Yunan adalarına yasa dışı girişlerin önlenmesi açısından önemli olmaktadır. Türkiye 2019 tarihinde 84.000 göçmenin deniz yoluyla ve 41.000'den fazla göçmenin kara yoluyla Avrupa Birliği'ne doğru çıkışını engellediğini bildirmiştir. Türkiye'nin özellikle Doğu Akdeniz rotası açısından kilit bir noktada olmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, Türkiye genelindeki ve özellikle Doğu Akdeniz'deki göç akışı birçok faktör tarafından belirlenmektedir. Bunlardan bazıları: Türkiye'deki güvenlik güçleri tarafından alınan sınırlara ve göçe ilişkin yaptırım önlemleri, Suriye'deki durum, Afganistan'daki istikrarsızlık, Orta Doğu ve Güney Asya'daki ekonomik durum, işçi göçmenlerin Suudi Arabistan'a veya Balkanlar'a erişimindeki değişiklikler olabilmektedir. T.C. İçişleri Bakanlığı Türkiye'de yaklaşık 4,9 milyon göçmen olduğunu ve bunların 3,6 milyonunun Suriyeli göçmenler olduğunu tahmin etmektedir (Frontex, 2020). Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayısı incelendiğinde ise bu sayının 2017 yılında 175.752, 2018 yılında 268.003, 2019 yılında 454.662, 2020 yılında 122.302, 2021 yılında 162.996, 2022 yılında 285.027, 2023 yılında 254.008 ve 18.01.2024 tarihi itibarıyla 9.927 olduğu bildirilmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

Düzensiz Göçe İlişkin Hukuki Düzenlemeler

Düzensiz göç ve ilişkili kayıt dışı çalışma, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi olgularla mücadelede yerel hukuki düzenlemelerin önemli bir yeri vardır. Bu düzenlemeler, varış ve transit ülkelerinde insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı bağlamında göçmenleri sömürü ve zorlamadan, istismar ve şiddetten korumak için özellikle önemlidir. Bu düzenlemeler yasal istihdam ve sosyal hizmetlere erişim gibi göçmenlere sunulan fırsatların belirlenmesine de aracılık etmektedir. Düzenlemeler kapsamında ayrıca belgesiz göçmenlerin geri dönüş süreçleri belirlenmekte ve düzenlenmekte; bu süreçlerin insani ve düzenli bir şekilde yürütülmesini destekleyici belgeler ortaya konulmaktadır. Bu kapsamlı yaklaşım, hem göçmenlerin haklarının korunması hem de göç sistemlerinin düzenlenmesi için özel önem arz etmektedir. Ülkemizde de düzensiz göç ve bununla ilişkili kayıt dışı çalışma, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti gibi olgulara ilişkin hususlar taraf olunan uluslararası belgelerle, kanun ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir.

Türkiye, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni 4800 sayılı ve 2003 tarihli Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ile kabul etmiştir. 2003'te Vatandaşlık Kanunu'nun 5. Maddesinde yapılan değişiklik ile evlilik yolu ile Türk vatandaşlığı alabilmek için çiftlerin 3 yıl birlikte yaşamalarına ilişkin şart getirilmiştir. Ayrıca, 5901 sayılı Yeni Türk Vatandaşlık Kanunu ile Türk kökenli yabancılar ile diğer yabancıların ikamet süresi 5 yıl olacak şekilde eşitlenmiştir. 5682 sayılı Pasaport Kanunu ülkeden yasadışı bir biçimde ayrılmaya (Madde 33), ülkeye yasadışı bir biçimde giriş yapılmasına (Madde 34) ve kaçakçılığa ilişkin hükümler barındırmakta ve insan ticareti için hapis cezası öngörmektedir. 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ise yabancıların Türkiye'deki çalışma ve ikametlerine ilişkin izinlerini ve sığınmacılara ilişkin bazı kuralları içermektedir İçişleri Bakanlığınca uygulamaya koyulan Uygulama Talimatı ile 1994 Sığınma Yönetmeliği'nin nasıl uygulanacağına ilişkin ayrıntılı talimatlar ortaya koyulmuştur. Geçici sığınmacıların hak ve yükümlülükleri bu Talimat ile tanımlanmıştır. 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve bu kanuna 6 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe giren uygulama yönetmeliği ile düzensiz göçün sosyoekonomik alandaki sonuçlarından biri olan kayıt dışı çalışmanın ve dolayısıyla yabancıların düşük ücretle istihdam edilmesinin engellenmesi; istihdam amaçlı göçün kontrol ve düzeninin sağlanması hedeflenmiştir (İçduygu & Aksel, 2012). 2003 tarihli "Yabancılar İçin Çalışma İzinleri Yasası" ile 2013 yılında kabul edilen "Uluslararası Yabancılar Koruma Kanunu" da göçmenlerin çalışma izinleri ve statülerinin düzenlenmesini sağlayan yasal belgeler arasındadır (İçduygu ve Şimşek, 2016).

Türkiye'de göçmen kaçakçılığı suçu 5237 sayılı 2009 kabul tarihli TCK 79. Maddesi ile düzenlenmiştir: *"Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat*

elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan; a) Bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkan sağlayan, b) Türk vatandaşı veya yabancının yurt dışına çıkmasına imkan sağlayan, Kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.”

Ayrıca 6008 sayılı kanunun 6. maddesi ile “Suç, teşebbüs aşamasında kalmış olsa dahi, tamamlanmış gibi cezaya hükmolunur” cümlesi maddeye eklenmiştir. Türkiye’de düzensiz göçmen statüsü ile bulunan yabancıların iş ve işlemlerinde yer alan tüm kurumların görevlerini, yetkilerini ve sorumluluklarını belirleyen “Düzensiz Göçmenlerin İş ve İşlemlerinin Yerine Getirilmesinde Çalışma ve İş birliği Esaslarını Düzenleyen Uygulama Talimatı” (Bakanlık Genelge No:2019/5) çıkartılmıştır. 6458 sayılı Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile kanunun verdiği yetki ile İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuş ve düzensiz göçe ilişkin gelişmeleri takip etme ve bu gelişmeler doğrultusunda gerekli önlemleri alma görevleri genel müdürlüğe verilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin taraf olduğu Geri Kabul Anlaşmaları, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve insan haklarına ilişkin belgeler göçmenlerle çalışma hususunda oldukça önemli belgelerdir.

Düzensiz göç ile mücadele için 2018 yılında ‘Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi’ kurulmuştur. Türkiye’de düzensiz göçle mücadele için Ulusal Eylem Planı ve Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ile stratejik hedefler belirlenerek hayata geçirilmiş, uluslararası iş birliği, geri kabul anlaşmaları ile gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Düzensiz göçle mücadelede yerel hukuki düzenlemeler önleyici bir rol üstlenmekle birlikte düzensiz göçün hedef, transit ve kaynak ülkeler açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim düzensiz göçmen hedef ülkeler için yasal olmayan yollarla ülkeye giriş yapan ve yasal yollarla gelip çıkış süresi içinde ülkeden ayrılmayan göçmenleri kapsarken kaynak ülkeler için bu kişiler yasal gereklilikleri sağlamaksızın ülke sınırlarını geçen kişileri kapsamına almaktadır. Ülkemiz, ulusal ve uluslararası düzeyde düzensiz göçün önlenmesi, kayıt dışı göç ile ilgili sorunlarla mücadele, yasadışı yabancıların ülkeden çıkarılması için etkili çalışmalar yürütmektedir. Ülkemizde düzensiz göç konusuna ilişkin faaliyetler; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü koordinesinde, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı ve ilgili kurumlar ile iş birliği halinde yürütülmektedir (Göç Politika ve Projeleri Dairesi, 2017). 2016 yılında, IOM tarafından (2016) Türkiye desteğiyle yürütülmüş ‘Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele ve Göçmenlerin Korunmasına yönelik Kapsamlı Küresel Yaklaşım’ başlıklı proje çerçevesinde, göçmen kaçakçılığına etkin müdahale için göçmen kaçakçılığının nedenlerinin değerlendirilmesi, göçmen kaçakçılığı mağdurlarının korunması, göçmen kaçakçılığının engellenmesi için devletlerin kapasitelerinin artırılması ve göçmen kaçakçılığı alanında araştırma ve veri toplama olanakları desteklenmiştir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerinde (2025), 2024 yılında sınır dışı edilen düzensiz göçmen sayısının 140

bini aştığı, 2025 yılı itibarıyla 27 bin 673 düzensiz göçmenin sınır dışı edildiği ve 2023 ile 2025 yılları arasında yaklaşık 260 bin düzensiz göçmenin sınır dışı edildiği ifade edilmiştir.

Sosyal Hizmet Perspektifi ve Müdahale Stratejileri

Düzensiz göçmenler geniş aileler dahil olmak üzere sosyal destek ağlarının kaybı, sosyo-ekonomik statüde düşüş, yeni kültürel bağlamın gerektirdiği uyumlanma, ayrımcılık deneyimleri, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimde zorluklar yaşayabilmektedir. Düzensiz göçmenlerin göç öncesinde ve sırasında diğer göçmenlere kıyasla daha olumsuz ve stresli koşullara maruz kalma olasılıkları daha yüksektir (Jimeno ve ark., 2010). Düzensiz göçmenlerle yapılan çalışmalarda görülmektedir ki kabul eden ülkedeki geleceklerinin belirsizliği, sınır dışı edilme, çocuklarından ve ailelerinden ayrılma korkusu düzensiz göçmenlerin hayatlarının pek çok yönünü etkilemiş; hareketlerini ve etkileşimlerini kısıtlamıştır (Doering ve ark., 2016). Çaresiz ve belgesiz göçmen akışı insani sorunlar ve “alıkonulmuş topluluklar” yaratmakta; bu durum ise göçmen gruplarının kırılganlıklarını daha da artırmaktadır. Bu koşullar, özellikle yoksulluk, işsizlik, suç ve sosyal istikrarsızlık riski taşıdığından; devletin ve toplumun refahını da olumsuz yönde etkilemektedir (Mongale, 2022). Belirsiz yasal statü ile birlikte toplumsal aidiyet geliştiremeyen düzensiz göçmenler giderek yabancılaşmaktadır. Aidiyet duygusunu kaybetmenin getirdiği his, belgesiz gençler tarafından “*bir kabusa uyanmak ve bundan kaçamak*” olarak tanımlanmaktadır (Gonzales, 2011).

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (International Federation of Social Workers-IFSW) sosyal hizmetin tanımına ilişkin revizyonunda öne çıkan temalarda yoksulluk, sosyal dışlanma, göç ve çevresel kaygılara vurgu yapmıştır (Lyons, 2015). Sosyal hizmet pratiklerinde sıklıkla kullanılan sosyal ekolojik modeller ise göç sonrası faktörlerin refahı nasıl etkilediğini; birey, aile, topluluk ve toplum düzeyindeki faktörlerin etkisini değerlendiren kapsayıcı bir bağlam sunarak (Bronfenbrenner, 1979) uygun müdahale temelini yapılandırılmasına katkı sağlamaktadır. Sosyal ekolojik yaklaşımlar, bireylerin yaşam ve çalışma koşullarının yanı sıra daha geniş sosyoekonomik bağlamla da ilgili olan sosyal ağlarıyla nasıl etkileşime girdiklerinin analizini de içermektedir (Myhrvold & Småstuen, 2017). Mesleğin insan haklarını ve sosyal adalet perspektifini temel almasından hareketle (IFSW, 2014) sosyal hizmetin düzensiz göçe bakışı yalnızca olgunun varış veya geliş ülkelerine olan maliyetlerini değil; bu olgudan birey, aile, grup, yerel topluluklar ve küresel toplumun nasıl etkilendiğini içermektedir. Uzmanlar göçmen, sığınmacı ve mültecileri zorlayan koşulların ortadan kaldırılmasına yönelik çeşitli pratikleri gerçekleştirmektedir. Bu pratikler Yalazan ve ark., (2002)’in de belirttiği gibi, genellikle kişilerin sürekli olarak yerleşimleri sağlanmadan önce kültürel uyum, dil öğrenimi, sağlık hizmetlerine erişim ve çalışma yaşamına katılımın kolaylaştırıl-

ması açısından becerilerin geliştirilmesinin sağlanmasını, geri dönüş durumu söz konusuysa bu konuya ilişkin uyum sürecinin sağlanmasını ve kadınlar, çocuklar, yaşlılar gibi göçmen alt gruplarına yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının göçmen grupların sorun ve ihtiyaç alanlarına ilişkin temel bir mesleki uygulama çerçevesi bulunduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, göçmenlerin bulunduğu farklı statülerin her biri farklı ihtiyaçlara ve dolayısıyla sağlanabilecek farklı hizmetlere işaret etmektedir (Apgar, 2018). Düzensiz göçmenler ülke içinde kayıt altına alınmaları durumunda sınır dışı edilme ihtimali nedeniyle kayıt olmaktan kaçınmakta bu nedenle resmi hizmetlere erişim imkanları da kısıtlanabilmektedir. Devletlerin göçe dair politikalarında da düzensiz göçmenlere karşı daha çok güvenlik kaygıları öne çıkmaktadır (Güldalı & Buz, 2021). Devletler, topraklarına izinsiz olarak giren ve bu şekilde çalışma alanına dahil olan kişileri egemenliğin ihlali olarak görmekte ve yasadışılık vurgusuyla düzensiz göç ile “mücadele” üzerine bir politika izlemektedir (Şenses Özcan, 2015). Ülkelerin düzensiz göçün düzenli olarak yönetilmesine vurgu yapan göç yönetimi ile daha akışkan sınırları olan düzensiz göçmenlerin gözetildiği koruma ve kontrol arasında gidip gelen bir süreci ifade etmektedir. Devletler düzensiz göçmenlerin teşhisinde ve dışlanmasında bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanmakta ve biyolojik verileri kullanarak hareket halindeki nüfusları kontrol altına almaktadır (Broeders, 2009). Türkiye, yoğun kayıt dışı girişlerin olduğu sınır ülke hudutlarına duvarların inşa edilmesi ile yasa dışı göçün ve göçmen kaçakçılığının engellenmesi için fiziki önlemler almıştır (Öcal & Atasever, 2021). Bu durum düzensiz göçmenlerin sosyal hizmet ihtiyaçlarının karşılanmasında hak temelli müdahalelere erişimlerini kısıtlamaktadır.

Kalkınma odaklı göç politikalarının içerildiği iyi uygulama örneklerine bakıldığında istihdam, sosyal içerme, kapasite geliştirme odaklı proje tabanlı örnekler karşımıza çıkmaktadır. Paris, New York gibi kentlerin bazı bölgelerinde belgesiz, evsiz ya da farklı konumlarda bulunan sakinlere belirli haklar ve hizmetlere erişim imkanı sunduğu; Hollanda, Almanya gibi ülke örneklerinde bazı yerel yönetimlerin yasal statüleri netleşmese dahi göçmenler için eğitim, girişimcilik, dil desteği, eğitim, konut ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması gibi haklar sağladığı (Oomen, 2017) görülmektedir. The Guardian (2024)’da yayınlanan makalede Guatemala’da ABD’ye yönelik kayıtlı ve dönüşümlü işçi programı çerçevesinde düzensiz göçmenlere tarım kooperatifleri üzerinden güvenli iş imkânı sunulduğu ve yoksulluk ile sosyal dışlanmanın azaldığına dikkat çekilmiştir. İsviçre’nin transit ülkelerle birlikte yürüttüğü ‘Göç ortaklıkları’ programı; 2008-2011 yılları arasında Birleşmiş Milletler ve Avrupa Komisyonu ortaklığında Ortak Göç ve Kalkınma Girişimi, Alman Kalkınma İşbirliği bünyesinde yer alan Uluslararası Göç ve Kalkınma Merkezi iyi uygulama örnekleri arasındadır. Ek olarak Prague process (Prag Süreci), Avrupa Birliği, Schengen bölgesi, Doğu Ortaklığı, Batı Balkanlar, Orta Asya ülkeleri ve Türkiye arasında göç ortaklıklarını teşvik eden bir göç diyalogu ve politika sürecidir. Prag Süreci Eylem Planı 2012-2016’da kabul edilen ve 2022’de yeniden

teyit edilen temel ilkeler ve iş birliği alanlarının başında Yasadışı göçün önlenmesi, geri kabul, gönüllü geri dönüş ve sürdürülebilir yeniden entegrasyon gelmektedir. Türkiye’de kalkınma odaklı göç politikalarına bakıldığında, 2015-2017 yılları arasında yürütülen göç konularında paydaşlar arasında iş birliğini hedefleyen sessiz destek ve sürdürülebilir göç politikalarının uygulanmasına yönelik SİDEM projesi yer almaktadır.

Türkiye’de sosyal hizmet müdahalelerinin daha çok kamu kurumları tarafından sunulduğu, yasadışı olarak nitelendirilen kırılan grupta yer alan göçmenlerin tutuklanma, sınır dışı edilme gibi çekincelerle sosyal hizmet uzmanlarına ulaşmakta zorluk yaşadıkları bilinmektedir (Güldalı & Buz, 2021). Dolayısıyla uygulamada, belgesiz göçmenlerin uzun vadeli sağlık ve sosyal hizmetlere erişememe sorunuyla yüzleştikleri görülmektedir. Diğer bir husus ise göçmen nüfusunun yüksek bir çeşitliliği içermesine ilişkindir. Bu bağlamda, göç politikalarının ırk, din, menşé ülke, toplumsal cinsiyet veya diğer gerekçelerle ırkçılık, ayrımcılık veya hedef göstermeyi içermemesi, göçmenlerin hukuki statüsüne bakılmaksızın ihtiyaçlarını kapsayıcı hak ve güçlendirme temelli bir anlayışı içermesi gerekmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının kapsayıcı bakışı, ihtiyaçların bütüncül bir biçimde analiz edilmesi (Apgar, 2018) göçmen gruplarının ihtiyaçları için kurumlara yönlendirilmesi; hizmet veren kamu kuruluşlarıyla bağlantılarının sağlanması ve iş birliklerinin yürütülmesi (Agus ve ark., 2018) açısından oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları ayrıca düzensiz göçmenlerin sıklıkla ayrımcılığa maruz kalmasına yol açan sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin hafifletilmesinde de hayati bir rol oynamaktadır. Bunun için sosyal hizmet uzmanları kayıt dışı göçmen grupları ile sosyal yardım kaynakları, istihdam veya geçim kaynağı fırsatları arasında bağlantı kurucu görevleri ile travmatik göç deneyimlerinin ruh sağlığı üzerindeki etkisini azaltacak rehberlik ve danışmanlık görevlerini yürütür. Sosyal hizmet, kayıt dışı göçmen gruplarına yardım götürürken bir yandan da göç ortamlarının karmaşık hukuki boyutunu göz önünde bulundurmak ve yönlendirmek için uygun bir alandır. Bununla birlikte, kendilerine özgü koşulları ve ihtiyaçları olan kayıt dışı göçmenlerin çıkarlarının devletin talepleriyle uyumlu hale getirilmesi sürecinde sosyal hizmet uzmanları özel yasal ve etik kaygılarla karşı karşıya kalmaktadır (Gonzales & Collado, 2023).

Türkiye’de düzensiz göçmenler için mevcut sosyal hizmet uygulamaları daha çok sınır dışı edilme sürecinde yürütülmektedir. Düzensiz göçmenler sınır dışı edilme sürecinde idari gözetim altında tutulmakta ve sınır dışı edilme işlemleri yapılırken İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’ne bağlı Geri Gönderme Merkezlerinde barınmaktadır. “Geri Gönderme Merkezleri Psikososyal Destek Hizmetleri Yönergesi” kapsamında sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve psikolojik danışman gibi ruh sağlığı profesyonelleri tarafından psikososyal destek hizmeti sunulmaktadır (GİGM, 2019). Barınma süreci, göçmenlerin incelendiği, izlendiği, desteklendiği; acil ve özel ihtiyaçlarının karşılandığı, meslek elemanları tarafından

yapılan çalışmaların raporlandığı bir gözetim sürecini ifade etmektedir. Burada sosyal hizmet uzmanları göçmenlere bakım verme ve destekleyici olma rollerinden ziyade sınır dışı edilmeye ikna etme, yönlendirme ve kontrol etme rollerini yürüttükleri pratikler içinde olmaktadır (Güldalı & Buz, 2021). Bu bağlamda kırılan gruplar olarak düzensiz göçmenlerle ilgilenirken sosyal hizmet uzmanlarının gözetim ve destek arasındaki dengeyi gözetmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapısal olarak kırılan nüfuslar oluşturarak toplumun psiko-sosyal iyilik halinin gerilemesine ve toplumsal refahının zedelenmesine yol açan düzensiz göç acilen çözümlenmesi gereken küresel sosyal problemlerin başında gelmektedir. Düzensiz göçmenlerin karşı karşıya kaldığı benzersiz ve karmaşık sorunlar, sosyal hizmet uzmanlarının dikkatlice tasarlanmış bir planla çözüm üretmesini gerektiren bir problem alanı olarak ele alınabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının bu vakalar-daki rolü kritiktir çünkü müdahalenin sonucu bu grupların hayatlarının seyrini değiştirmektedir.

Düzensiz göçmenlerle çalışma kapsamında özellikle insan ticareti, göçmen kaçakçılığı ve kayıt dışı çalışma gibi hususlar öne çıkmaktadır. İnsan ticareti doğrudan bir insan hakları ihlaline işaret etmektedir. Göçmen kaçakçılığı bireylerin isteği doğrultusunda gerçekleşmiş olsa dahi özellikle deniz yolu ile gerçekleştirilen göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin bireylerin yaşamlarını kaybetme risklerini artırmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının bu konulara ilişkin olarak insan ticareti mağduru olan ya da göçmen kaçakçılığına başvuran kişilerin düzensiz göçmenlik deneyimlerinden kaynaklanan sorunlarını bütüncül bir şekilde analiz eden çalışmalar ortaya koymaları ve bütüncül uygulamalar geliştirmeleri kritik öneme sahiptir. İnsan ticareti mağdurlarına yönelik barınma, tanıklık, tedavi, barınma ve yeniden entegrasyonu kapsayan travmaya duyarlı destek sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir.

Düzensiz göçle ilişkili olarak öne çıkan diğer bir problem göçmenlerin kayıt dışı istihdamıdır. Kayıt dışı statüsünde olan bireyler yaşamlarını devam ettirmek için kötü koşullarda çalışmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca mültecilerin ve geçici koruma statüsünde bulunanların işverenlerin gerekli ödemeleri yapma konusundaki isteksizliği gibi nedenlerle kayıt dışı çalışmak durumunda kaldığı bilinmektedir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanlarının özellikle kayıt dışı göçmenlere ulaşması ve kişilerin gerekli yasal hizmetlerle buluşturularak haklarından yararlanmaları noktasında önemli işlevleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, sosyal hizmet uzmanları düzensiz göçmen gruplarıyla kamu kurumları ve sivil toplum aracılığıyla bir araya gelmekte, ulusal-uluslararası mevzuatlara bağlı biçimde daha çok sınır dışı edilme sürecinde denetim ve kontrol rollerini yürütebilmektedir.

Düzensiz göçmenler için sağlık ve sosyal hizmetlere erişim engellerinin kaldırılması, travma yaşamış göçmenler için ruh sağlığı hizmetlerinin ve desteğinin geliştirilmesi göçmenlere yönelik yasalar, haklar ve hizmetlere erişim konusunda yasal düzlemde hak temelli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi elzemdir. Sosyal hizmetin hizmet, insan hakları, sosyal adalet ve farklılıklara saygı ilkelerini odağa alan doğası gereği düzensiz göçmenlerle geliş ülkesi arasında gerek politik diyalogların oluşturulması sağlanmalıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının, kayıt dışı göçmenlere temel hizmetlere erişim sağlamalarında ve yasal statü elde etme, oturma izni alma gibi çeşitli süreçlerde yardımcı olarak sosyal içerilmelerinin sağlanması için savunuculuk rollerini üstlenmeleri gerekmektedir. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanlarının göçmen gruplarının dil, kültür, toplumsal ve sosyal ilişki yapıları ile yasal düzenlemeleri hakkında güncel bilgiye sahibi olması kültürel yetkinliğin önemli bir göstergesidir.

Düzensiz göçmenlerin yaşadıkları problemlerin ulusal politikada yasal statü yokluğunu ele alan düzenlemeler yoluyla tersine çevrilmesi mümkündür. Yasal güvencelerin oluşturulması ise ancak sosyal hizmet uzmanlarının ve ilgili alan profesyonellerin politika savunuculuğu ile mümkün görünmektedir. İyi bir politika savunuculuğu ise kapsamlı bir ihtiyaç analizini gerektirmektedir. Kayıt dışı göçmenlerle kurum çatısı altında, bilgilendirilmiş çevirmenler eşliğinde yapılan görüşmelerle ihtiyaç analizi yapılmalı, göçmenlerin sığınma ya da tercihlerine uygun olarak geri dönüş başvuruları hakkında bilgilendirilmeleri; eğitim, sağlık ve sosyal bakım ile ilgili ihtiyaçları doğrultusunda kaynaklarla buluşturulmaları sağlanmalıdır. Kayıt dışı göçmen gruplarının belirli koşullar altında geçici hukuki statüye geçmelerini sağlayacak düzenlemeler ile yasal yollarla istihdam edilmelerini kolaylaştıracak teşvik paketleri sunulması desteklenmelidir.

Bu çalışmada düzensiz göç ve ilgili hususlara ilişkin kavramsal, tarihsel ve hukuki boyutları kapsayan bütüncül bir çerçeve sunulmuş; sosyal hizmetin düzensiz göç olgusuna bakışı ve yapabilirlikleri incelenmiştir. Çalışma, belirtilen çerçeve ile sınırlı tutulmuştur. Bununla birlikte, gelecekteki çalışmalarda düzensiz göçmenlerin sorunlarına ve ihtiyaçlarına odaklanan; farklı ülkelerin konuya ilişkin perspektiflerini sunan çalışmalardan faydalanarak geniş ölçekli meta-analiz ve meta-sentez çalışmalarının yapılması sorun ve ihtiyaçların daha kapsamlı irdelenmesine olanak sağlayacaktır.

Çıkar Çatışması

Yazar herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Finansal Destek

Yazar finansal destek olmadığını beyan eder.

KAYNAKLAR

- Apgar, D. (2018). Social work ASWB Masters exam guide: A comprehensive study guide for success. Springer Publishing Company.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2012). Düzensiz göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. In S. G. İhlamur-Öner & N. A. Öner (Eds.), *Küreselleşme çağında göç: Kavramlar, tartışmalar* (pp. 501-518). İletişim Yayınları.
- Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Göç yazınındaki düzenli ve düzensiz göç kavramları: İnsan hakları temelinde bir kavramsal sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, 34, 1-20. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1734143>
- Akçadağ, E. (2012). Yasadışı göç ve Türkiye. Bilgesam Yayınları.
- Beşikçi, E. B., & Salıhoğlu, E. (2018). Suriyeli düzensiz göçmenlerin denizde meydana gelen yasadışı göç eylemlerinin incelenmesi. In K. Köseoğlu & Ş. Yazıcı (Eds.), *II. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi: Bildiri tam metin kitabı* (pp. 858-877). Akademisyen Kitabevi.
- Broeders, D. (2009). Breaking down anonymity: Digital surveillance of irregular migrants in Germany and the Netherlands, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
- Canca, H. S. (2014). Denizde göçmen kaçakçılığının önlenmesine yönelik uluslararası hukuk çerçevesinin insan hakları ve denizde yardım ve kurtarma sorumlulukları kapsamında incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 1301-1324. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v11i1.2953>
- Coşkun, E. (2017). Sosyal hizmetin kapsamadıkları: Kağıtsız göçmen kadınlar. In N. Şahin Taşgın, U. Tekin & Y. Ahi (Eds.), *Sosyal hizmetlerde güncel tartışmalar: Sosyal hizmet(ler)i yeniden düşünmek konferansları* (pp. 217-233). Nika Yayınevi.
- Coşkun, E. (2018). İnsan/kadın ticareti ve toplumsal cinsiyet eşitliği: Haritalama ve izleme çalışması. CEİD Yayınları.
- Cottier, F., & Salehyan, I. (2021). Climate Variability and Irregular Migration to the European Union. *Global Environmental Change*, 69, s.102275. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102275>
- Dağdelen, G. (2015). Türkiye'nin değişen vatandaşlık rejimi ve emek göçü. *İdealkent*, 15, 172-197. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/idealkent/issue/36755/418925>
- Dikkaya, M., & Dinçer, S. (2023). Türkiye İş Gücü Piyasasında Suriyeli Sığınmacılar. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 187-198. Doi: <https://doi.org/10.52791/aksarayiibd.1261970>
- Doering-White, J., Horner, P., Sanders, L., Martinez, R., Lopez, W., & Delva, J. (2016). Testimonial engagement: Undocumented Latina mothers navigating a gendered deportation regime. *Journal of International Migration and Integration*, 17, 325-340. <https://doi.org/10.1007/s12134-014-0408-7>
- Frontex. (2020). Risk analysis for 2020. Publications Office of the European Union. https://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2020.pdf. Erişim tarihi: [04/07/2025].
- GİGM. (2019). Geri gönderme merkezleri psikososyal destek hizmetleri yönergesi. <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/yonergeler/goc-idaresi-genel-mudurlugu-geri-gonderme-merkezleri-psikososyal-destek-hizmetleri-yonergesi-1>
- Gonzales, R. G. (2011). Learning to be illegal: Undocumented youth and shifting legal contexts in the transition to adulthood. *American Sociological Review*, 76(4), 602-619. <https://doi.org/10.1177/000312241141901>
- Gonzales, J. F. B., & Collado, Z. C. (2023). Undocumented migrants: A special category of concern for social work services. *International Social Work*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/00208728231177517>
- Göç Politikaları ve Projeleri Dairesi. (2017). 2016 Türkiye göç raporu (1. baskı, ss. 1-228). T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/2016-goc-raporu.pdf>. Erişim tarihi: [04/07/2025]. ISBN: 978-605-168-290-3
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2025). <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>. Erişim tarihi: [04/07/2025].
- International Federation of Social Workers (IFSW). (2014). Sosyal hizmet nedir? <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>. Erişim tarihi: [07 Haziran 2025].
- Güldal Şatıroğlu, P., & Buz, S. (2021). Küreselleşme, hareketlilik ve sosyal hizmet: "düzensiz" göç ve ulusötesi sosyal hizmet uygulaması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (2), 699-722.
- İçduygu, A. (2004). Türkiye'de kaçak göç. İstanbul Ticaret Odası yayınları. ISBN: 975-512-479-2
- İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de düzensiz göç (ss. 1-92). Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye Ofisi.
- İçduygu, A., & Şimşek, D. (2016). Syrian refugees in Turkey towards integration policies. *Turkish Policy Quarterly*, 15(3), 59-69.
- İşçiçok, Ö. (2010). Küresel gerçeklerle Türkiye'de yabancı kaçak işçi sorunu: Boyutları ve sonuçları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 435-453. <https://doi.org/10.26650/jspc.2010.50.0003>
- IOM. (2009). International Organization for Migration. In *Pursuit of the Southern Dream: Victims of Necessity*. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/iomresearchassessment.pdf>. Erişim Tarihi: [03/07/2025].

- Jimeno, C., Martinovic, J., Gauthier, M., Bouchard, H., & Urquhart, D. (2010). Immigrant children, youth and families: A qualitative analysis of the challenges of integration. The Social Planning Council of Ottawa.
- Jönsson, J. H. (2014). Local reactions to global problems: Undocumented immigrants and social work. The British Journal of Social Work, 44(1), 35–52. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu042>
- Jurat, A. Y. (2022). The tragedy of irregular migration: the case of Afghans in Turkey. Central Asian Survey, 42(2), 274–292. <https://doi.org/10.1080/02634937.2022.2144806>
- Oomen, B. (2017). Beyond the nation state? global citizenship and its consequences for integration. İçinde R. Bauböck & M. Tripkovic (Ed.), The Integration of Migrants and Refugees: An EUI Forum on Migration, Citizenship and Demography (ss. 57–60). European University Institute, Robert Schuman Centre for Advanced Studies.
- Öcal, O. ve Atasever, B.(2021), Düzensiz Göçün Karanlık Yüzü: Göçmen Kaçakçılığı, Kapadokya Akademik Bakış Dergisi, 5(1),41-65.
- Kaygısız, İ. (2017). *Suriyeli mültecilerin Türkiye işgücü piyasasına etkileri* (ss. 1–58). Friedrich Ebert Stiftung Türkiye.
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye'ye yönelen düzensiz göç ve işgücü piyasalarına yansımaları, Çalışma ve Toplum, 57, 715–731.
- Lyons, K. (2015). Globalization: Welfare and social work. In International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (2nd ed., Vol. 10, pp. 262–267). Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.28036-7>
- Mongale, C. O. (2022). Social discontent or criminality? Navigating the nexus between urban riots and criminal activities in Gauteng and KwaZulu-Natal Provinces, South Africa. Frontiers in Sustainable Cities. <https://doi.org/10.3389/frsc.2022.1009650>
- Myhrvold, T., & Småstuen, M. C. (2017). The mental healthcare needs of undocumented migrants: An exploratory analysis of psychological distress and living conditions among undocumented migrants in Norway. Journal of Clinical Nursing, 26(5–6), 825–839. <https://doi.org/10.1111/jocn.13670>
- Reynaert, D., Nachtergaele, S., De Stercke, N., Gobeyn, H., & Roose, R. (2021). Social work as a human rights profession: An action framework. The British Journal of Social Work, 52(2), 928–945. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcab083>
- Sayın, H. (2017). Uluslararası güvenlik ve göçmen kaçakçılığı. İktisadiyat, 1(1), 133–144. <https://doi.org/10.5281/zenodo.438708>
- Şenses Özcan, N. (2015). Düzensiz göç üzerine bir inceleme: Küresel dinamikler, ulus-devletler, göçmenler. İdealkent, 6(15), 22–39. <https://doi.org/10.31198/idealkent.229>
- The Guardian (2024). Is circular migration a solution to the crisis at the US border? Guatemala provides a clue. <https://www.theguardian.com/global-development/2024/sep/19/is-circular-migration-a-solution-to-the-crisis-at-the-us-border-guatemala-provides-a-clue>. Erişim tarihi:[03.07.2025].
- T.C. İşçileri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). Düzensiz göç. Erişim yeri:[<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>]. Erişim tarihi: [03/07/2025].
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası emek göçü: Türkiye açısından bir değerlendirme (ss. 1–152). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ISBN: 975-6176-13-2.
- United Nations. (1994). Universal Declaration of Human Rights. Erişim yeri:[<https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/udhr.pdf>]. Erişim tarihi:[04/07/2025].
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2018). Global report on trafficking in persons 2018 (ss. 1–92). United Nations Publications. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/glotip.html> ISBN: 978-92-1-363094-2.
- Usta, G. (2023). Düzensiz Göç Sorununun Afet Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 23(1), 553–572 doi: 10.11616/asbi.1218853
- Yalazan, İ., Şahin, N., & Ceylan, N. (2002). Mülteci hakları ve sosyal hizmetler. In 5. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı (pp. 70–92). Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. Electronic Turkish Studies, 9(2).s. 1685- 1704 <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6274>
- Yiğittepe, L., & Çaykara, Y. H. (2019). Göç ve göçmen kaçakçılığı suçları: Türkiye ve İtalya örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22(1), 83–92. <https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.523310>